

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 4 Issue 04 | pp. 527-530 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

TO'G'RIDAN-TO'G'RI XORIJIY INVESTITSİYALARNING O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIGA TA'SIRI

Yuldashev Nodirbek Saydiburxonovich

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi,
Komplaens nazorat bo'lim boshlig'i

Annotatsiya: Ushbu maqola O'zbekistonda so'nggi yillarda amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlar va to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TTXI) oqimining o'sishini tahlil qiladi. Maqolada TTXIning mamlakat iqtisodiyotiga bo'lgan ta'siri, xususan, sarmoya miqdori, yangi yashil maydon loyihalari va investitsiyalar himoyasi indeksleri orqali ko'rib chiqiladi. Shuningdek, O'zbekistonning investitsiyaviy muhitini yaxshilashga qaratilgan takliflar ishlab chiqilgan. Natijalar O'zbekistonning xalqaro investitsiyalarni jalb qilishdagi salohiyatini namoyish etadi va mamlakat iqtisodiyotini yanada rivojlantirish uchun zarur bo'lgan strategik yondashuvlarni belgilab beradi.

Kalit so'zlar: To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar, iqtisodiy islohotlar, yangi yashil maydon loyihalari, investitsiyalar himoyasi, iqtisodiy rivojlanish.

Abstract: This article analyzes the economic reforms implemented in Uzbekistan in recent years and the growth in the inflow of foreign direct investment (FDI). It examines the impact of FDI on the country's economy, particularly through investment volumes, new greenfield projects, and investment protection indices. Recommendations are also provided for improving Uzbekistan's investment environment. The results demonstrate Uzbekistan's potential in attracting international investments and define the strategic approaches necessary for further economic development of the country.

Keywords: Foreign Direct Investment, economic reforms, greenfield projects, investment protection, economic development.

Kirish

To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TTXI) rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotida muhim rol o'ynaydi. TTXI global moliyaviy resurslarni jalb qilish, yangi texnologiyalarni olib kirish, xalqaro savdo aloqalarini kuchaytirish orqali mamlakatlarning iqtisodiy taraqqiyotiga yordam beradi. TTXI, shuningdek, sanoat va xizmatlar sektorlarini modernizatsiya qilishda katalizator vazifasini o'taydi, mahalliy ishlab chiqarish quvvatlarini oshiradi va yangi ish o'rinlari yaratish orqali iqtisodiy faolligini yuksaltiradi.

TTXI orqali mamlakatlar nafaqat moliyaviy resurslarni jalb etish imkoniyatiga ega bo'lishadi, balki xalqaro biznes amaliyotlari va boshqaruv tajribasini o'rganish, shuningdek mahalliy xodimlarni o'qitish va rivojlantirish imkoniyatlarini ham kengaytirishadi. Bu jarayonlar mamlakatning xalqaro savdo va investitsiyalar bozorida raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi.

Bundan tashqari, TTXI ko'pincha yuqori texnologiyalarni o'z ichiga oladi, bu esa mahalliy sanoatni modernizatsiya qilishga va global iqtisodiy tendentsiyalarga moslashuvchanlikni oshirishga yordam beradi. Ushbu maqolada TTXI ta'sirini chuqurroq tushunish maqsadida rivojlanayotgan mamlakatlardagi iqtisodiy o'zgarishlar va ularga TTXIning ta'siri o'rganiladi.

Adabiyotlar Sharhi

To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TTXI) rivojlanayotgan mamlakatlarning iqtisodiyotiga keng qamrovli ta'sir ko'rsatuvchi omillardan biri sifatida keng o'rganilgan. Adabiyotlarda ko'rsatilishicha, TTXIning iqtisodiyotga ijobiy ta'siri aniq va ko'p qirrali. Masalan, Alfaro va boshqalarining (2004) tadqiqotida TTXIning iqtisodiy o'sishga ta'siri, xususan, kapital qo'shilishi va ish bilan ta'minlanish darajasining oshishi kabi aspektlari yoritilgan. Ular TTXI oqimining rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotiga integratsiyalashuvining muhim omili sifatida rolini ta'kidlaydilar.

Boshqa bir tadqiqotchi Blomstrom va boshqalar (1994) TTXIning mahalliy firmalar uchun raqobat va innovatsion faoliyatni kuchaytiruvchi "spillover" (tarqalish) effektlarini ko'rsatib berishadi. Ular TTXI mahalliy firmalarning samaradorligini oshirishga va xalqaro bozorlar bilan integratsiyalashuviga yordam berishi mumkinligini qayd etadilar.

Shuningdek, TTXI iqtisodiyotning turli sektorlarida turli xil ta'sirlarni ko'rsatadi. Jenson va boshqalar (2006) tadqiqotida qayd etilishicha, TTXI tufayli rivojlanayotgan mamlakatlarda texnologik yangilanishlar va sanoat tarmoqlarining rivojlanishi jadallashgan. Ular TTXIning mahalliy xodimlar uchun malaka va bilimlar bazasini oshirishdagi rolini alohida ta'kidlaydilar.

Iqtisodiy barqarorlik va makroiqtisodiy siyosatlar bilan bog'liq kontekstlarda, TTXI mamlakatning tashqi savdo balansi va valyuta kursi barqarorligiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Reisen va boshqalar (2001) TTXI mamlakatning joriy hisobvarag'ini yaxshilash va xalqaro kredit reytinglarini oshirish orqali moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda muhim omil ekanligini ko'rsatgan.

Tahlil va Natijalar

O'tgan bir necha yil ichida O'zbekistonda amalga oshirilgan islohotlar, xususan, xorijiy valyuta bozorini liberallashtirish va investorlarga soliq imtiyozlari bilan yetti maxsus iqtisodiy zona tashkil etish, mamlakatni xalqaro kapital uchun yanada jozibador manzilga aylantirdi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining 2023-yildagi Jahon Investitsiya Hisoboti ma'lumotlariga ko'ra, mamlakatga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar oqimi 2021 yilda 2,27 milliard AQSh dollaridan 2022 yilda 2,53 milliard AQSh dollariga ko'tarilgan bo'lib, asosan qayta investitsiya qilingan daromadlarning 1,2 milliard AQSh dollariga ikki baravar oshishi natijasida yuz bergan. Shu davr oxirida mamlakatning jami TTXI zaxirasi 13,63 milliard AQSh dollarini tashkil etdi, bu mamlakatning YaIMining taxminan 16,9% ini tashkil qiladi. Makroiqtisodiyot va Regional Tadqiqotlar Instituti (MRTI) ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekiston 2023 yilning birinchi to'qqiz oyida 7,5 milliard AQSh dollariga teng TTXI jalb qilgan. O'zbekistonga investitsiya kiritayotgan asosiy davlatlar orasida Xitoy, Janubiy Koreya, Rossiya, Qozog'iston va Turkiya mavjud bo'lib, bu davlar asosan energiya, metallurgiya va kimyo sanoati sohalariga investitsiyalarini kiritmoqdalar.

Jadval 1. O'zbekistondagi to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar oqimi va zaxirasi

Ko'rsatkichlar	2020 yil	2021 yil	2022 yil
TTXI kirish oqimi (million AQSh dollari)	1,728	2,276	2,531
TTXI zaxirasi (million AQSh dollari)	10,288	11,547	13,631
Yangi yashil maydon investitsiyalari soni*	22	25	14
Yangi yashil maydon investitsiyalari qiymati (million AQSh dollari)	3,247	1,924	1,221

Manba: UNCTAD (2023) asosida muallif tomonidan tayyorlandi

Izoh: *Yangi yashil maydon investitsiyalari - bu chet el kompaniyasi yangi ishlab chiqarish ob'ektlarini noldan qurish orqali boshqa mamlakatda yangi korxonalar tashkil etish shaklidagi to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyadir.

Jadval 2. Investorlarni himoya qilish bo'yicha mamlakatlar solishtirmasi

Ko'rsatkichlar	O'zbekisto n	Sharqiy Yevropa va Markaziy Osiyo	AQS h	Germaniya a
Bitimlarning shaffofligi indeksi*	8.0	7.5	7.0	5.0
Menejer javobgarligi indeksi**	3.0	5.0	9.0	5.0
Aksiyadorlarning qudrati indeksi***	7.0	6.8	9.0	5.0

Manba: UNCTAD (2023) asosida muallif tomonidan tayyorlandi

Izohlar:

- * Bitimlarning shaffofligi indeksi - bitimlar jarayonining ochiqligini va aniq ekanligini o'lchaydi.
- ** Menejer javobgarligi indeksi - kompaniya menejerlarining aksiyadorlar va boshqa manfaatdor tomonlar oldidagi javobgarligini ko'rsatadi.
- *** Aksiyadorlarning qudrati indeksi - aksiyadorlarning kompaniya ustidan nazorat o'rnatish qobiliyatini ifodalaydi.

O'zbekistonda TTXI oqimi va zaxirasi o'sishda davom etmoqda, bu mamlakat iqtisodiyotini diversifikatsiyalash va global bozorlarga integratsiyalashish strategiyasining bir qismi sifatida ko'rilishi mumkin. 2020 yildan 2022 yilgacha TTXI kirish oqimining o'sishi, ayniqsa qayta investitsiya daromadlarining oshishi bilan bog'liq. Biroq, yangi yashil maydon investitsiyalari soni va qiymati pasaygan, bu global iqtisodiy sharoitlar va mamlakat ichidagi investitsiyaviy muhitdagi o'zgarishlarni aks ettirishi mumkin.

Investorlarni himoya qilish bo'yicha O'zbekistonning indekslari Sharqiy Yevropa va Markaziy Osiyo mamlakatlari bilan taqqoslaganda yuqori bo'lib, bu investorlar uchun qulay muhit yaratishga qaratilgan islohotlarning natijasidir. Biroq, menejer javobgarligi bo'yicha past ko'rsatkichlar mamlakatda korporativ boshqaruvni yanada yaxshilash zaruratini ko'rsatadi. Aksiyadorlarning qudrati indeksi esa nisbatan yaxshi, bu kompaniyalar ustidan aksiyadorlarning nazoratini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

Takliflar

Ushbu tadqiqot natijalariga ko'ra, investorlar uchun yanada jozibador va barqaror iqtisodiy muhit yaratish maqsadida quyidagi choralar ko'rilishi tavsiya etiladi:

1. **Korporativ boshqaruvni yaxshilash:** Menejerlar javobgarligini oshirish orqali korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirish zarur. Bu, shaffoflikni oshirish va investorlar ishonchini mustahkamlashga yordam beradi.

2. **Yangi yashil maydon loyihalarini rag'batlantirish:** Hukumat yangi yashil maydon loyihalariga qo'shimcha soliq imtiyozlari va moliyaviy yordamlar berish orqali bu kabi investitsiyalarni qo'llab-quvvatlashi kerak. Bu, ayniqsa, yuqori texnologiyali va ekologik toza sanoatlar uchun amalga oshirilishi mumkin.

3. **Xalqaro hamkorlikni kengaytirish:** O'zbekiston o'zining geografik joylashuvi va iqtisodiy salohiyatidan foydalanib, xalqaro bozorlarga kirish imkoniyatlarini kengaytirishi va ko'proq xalqaro investitsiyalarni jalb qilishi zarur.

4. **Infrastrukturani rivojlantirish:** Investitsiyalarni yanada rag'batlantirish maqsadida transport, kommunikatsiya va energetika sohalarida infrastruktura loyihalarini amalga oshirish muhimdir.

Xulosa

O'zbekistonda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar sohasida erishilgan yutuqlar mamlakat iqtisodiyotining global integratsiyasida muhim qadam bo'lib, bu o'sish va rivojlanishning yangi imkoniyatlarini ochib berdi. TTXI kirish oqimi va zaxiralarining o'sishi, shuningdek investorlarni himoya qilish indekslarining yaxshilanishi mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Biroq, hali ham qilinadigan ishlar ko'p bo'lib, yuqorida sanab o'tilgan tavsiyalar orqali O'zbekiston o'zining iqtisodiy va investitsiyaviy salohiyatini yanada rivojlantirishi mumkin. Ushbu sa'y-harakatlar nafaqat iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi, balki mamlakatni yanada barqaror va raqobatbardosh qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Alfaro, L., Chanda, A., Kalemli-Ozcan, S., & Sayek, S. (2004). FDI and Economic Growth: The Role of Local Financial Markets. *Journal of International Economics*, 64(1), 89-112.

2. Blomström, M., Lipsey, R. E., & Zejan, M. (1994). What Explains Developing Country Growth? In *Convergence of Productivity: Cross-National Studies and Historical Evidence*. Oxford University Press.

3. Jenson, J., Harris, C., & Tarp, F. (2006). The Impact of Foreign Direct Investment on Productivity and Export Decisions of Local Firms. *Journal of International Economics*, 71(2), 250-272.

4. Reisen, H., & Soto, M. (2001). Which Types of Capital Inflows Foster Developing-Country Growth? *International Finance*, 4(1), 1-14.

Copyright: © 2024 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-4.0 International License (CC - BY 4.0)

